

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในเรื่องสัญชาติมาแล้ว โดยลำดับ สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ หลักทั่วไปที่ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิที่จะมีสัญชาติ และสัญชาติย่อมเป็นเครื่องชี้ว่าบุคคลนั้น ๆ อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐใด แต่การที่บุคคลมีสิทธิที่จะมีสัญชาตินั้น มิได้หมายความว่า บุคคลนั้นมีอิสระที่จะเลือกสัญชาติใดสัญชาติหนึ่งก็ได้ตามที่ต้องการ การที่บุคคลจะมีสัญชาติใด จึงย่อมต้องเกี่ยวพันกับคุณสมบัติของบุคคลนั้น เช่น ความเกี่ยวพันระหว่างบุคคลกับสังคมโดยการเกิด มีสายเลือดเดียวกับคนในสังคมนั้น หรือพำนักอาศัยในสังคมนั้น ตราบใดที่ทุกประเทศในโลกไม่สามารถเลือกกระบบของการให้สัญชาติ ให้เป็นมาตรฐานระบบเดียวกันได้ ตราบนั้นปัญหาเรื่องสัญชาติก็ยังคงต้องมีอยู่

อย่างไรก็ตาม แม้สัญชาติจะถือเป็นเรื่องอันเป็นกิจการภายในของรัฐ แต่กฎหมายสัญชาติของแต่ละรัฐจะได้รับการยอมรับโดยรัฐอื่น ก็ต่อเมื่อกฎหมายนั้น เข้ากันได้ ไม่ขัดแย้งกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศ จารีตประเพณีระหว่างประเทศ และหลักของกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

การศึกษาค้นคว้ากระบวนการพิสูจน์สัญชาติของไทย จึงนับเป็นส่วนหนึ่งซึ่งจะช่วยพัฒนาระบบกฎหมายสัญชาติของไทย ให้สอดคล้องกับหลักสากล ทั้งนี้ เนื่องจากการพิสูจน์สัญชาติของไทย ก็คือการพิสูจน์ว่า บุคคลใดเข้าเงื่อนไขของการได้สัญชาติไทย ตามกฎเกณฑ์และหลักการที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ และผลจากการศึกษา ทำให้เห็นปัญหาในแต่ละประเด็น แยกพิจารณาได้ดังนี้

1. ขั้นตอนของการยื่นคำขอพิสูจน์สัญชาติ ซึ่งกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 57 นั้น ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ อันส่งผลให้บุคคลสามารถเลือกวิถีทางปฏิบัติ ทั้งที่โดยความเป็นจริงแล้ว เหตุและผลของการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นอยู่ที่เป้าหมายเดียวกัน นั่นคือ การพิสูจน์สัญชาติไทย

จากการที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาล เพื่อพิสูจน์สัญชาติไทยได้ หากไม่พอใจคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ ศาลต้องแจ้งต่อพนักงานอัยการ เมื่อได้รับการร้องขอ เพื่อให้พนักงานอัยการมีสิทธิ

จะได้แย้งคัดค้านได้ ผลก็คือ พนักงานอัยการจะเข้ามาโต้แย้งคัดค้านในคดีขอพิสูจน์สัญชาติไทยทุกเรื่อง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐ การที่พนักงานอัยการเข้ามาโต้แย้งคัดค้านในคดี จึงทำให้คำร้องขอ ซึ่งถือเป็นคดีไม่มีข้อพิพาทนั้น กลับกลายเป็นคดีมีข้อพิพาท โดยศาลต้องรับฟังพยานทั้งสองฝ่าย และต้องดำเนินการสอบสวนวิธีพิจารณา เช่นเดียวกับคดีมีข้อพิพาททั่วไป

แต่นัยกรณีหนึ่ง การที่บุคคลซึ่งไม่พอใจคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่เลือกที่จะยื่นฟ้องหน่วยของรัฐ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นจำเลย เพื่อขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ และมีคำพิพากษาว่าบุคคลนั้นเป็นคนมีสัญชาติไทย โดยถือว่าบุคคลนั้นถูกโต้แย้งสิทธิของการมีสัญชาติไทยแล้ว และการฟ้องดังกล่าวถือเป็นคดีมีข้อพิพาท ทั้งนี้ ตามนัยมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น บุคคลดังกล่าวก็สามารถที่จะกระทำได้ เพราะถือว่ามีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นแล้ว ดังนั้น ผลของการยื่นคำฟ้องแทนคำร้องขอตามมาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ก็มีได้แตกต่างกันไป จากกรณีแรกแต่อย่างใด การดำเนินการกระบวนการพิจารณาคดีของทั้งสองแบบก็ย่อมต้องดำเนินการในรูปแบบของคดีมีข้อพิพาททั้งสิ้น แม้กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองจะได้กำหนดให้ทำเป็นคำร้องขอ แต่ก็หาได้ตัดสิทธิบุคคลนั้นที่จะยื่นฟ้องเป็นคดีมีข้อพิพาทไม่ เมื่อบุคคลนั้นไม่พอใจคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ การที่บุคคลสามารถเลือกวิถีทางปฏิบัติได้ โดยผลมิได้แตกต่างกันมากนักเพียงใดนั้น จึงน่าที่จะเป็นแนวคิดว่าเพราะเหตุใด จะต้องดำเนินการร้องขอต่อศาลอีก ทั้งที่เรื่องสัญชาติสมควรจะเป็นเรื่องที่ดำเนินการพิสูจน์ให้ได้ข้อเท็จจริงในฝ่ายบริหารเท่านั้น เมื่อรัฐเห็นสมควรที่จะให้สัญชาติแก่บุคคลใด ผลของการพิสูจน์ว่าบุคคลนั้น สมควรได้รับสัญชาติไทยหรือไม่ จึงควรยุติลงแต่เพียงเท่านั้น

สำหรับอำนาจของตุลาการนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในทางกฎหมายแพ่ง อำนาจของตุลาการควรที่จะมีเพื่อตรวจทาน หรือวินิจฉัยการดำเนินการของฝ่ายบริหารว่า ได้กระทำถูกต้องตามแบบแผนของกฎหมายที่วางไว้หรือไม่ การที่รัฐเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่พอใจคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ สามารถยื่นคำร้องขอต่อศาลได้ จึงดูเหมือนว่าเป็นการให้ผู้ร้องดำเนินการพิสูจน์สัญชาติซ้ำในชั้นศาลอีกครั้งหนึ่ง ทั้งที่โดยความเป็นจริงแล้ว ผลของการยื่นคำร้องขอหาได้แตกต่างกันไปจากคดีมีข้อพิพาทไม่ อำนาจฝ่ายบริหารและตุลาการ จึงสมควรที่จะมีการแยกออกจากกันให้เห็นโดยเด็ดขาด

2. สำหรับประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ซึ่งออกใช้เพิกถอนสัญชาติไทยของบุคคลบางจำพวก หรือไม่ให้บุคคลบางจำพวกได้รับสัญชาติไทยนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาดังต่อไปนี้

2.1 การออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ซึ่งมีเจตน์เจานงที่จะมุ่งใช้บังคับกับผู้อพยพนั้น หากได้มีผลใช้บังคับกับบุคคลดังกล่าวทุกชั้นไม่ เนื่องจากประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ใช้บังคับได้กับบุคคลที่บิดา หรือมารดาเข้าเงื่อนไขของประกาศของคณะปฏิวัติเท่านั้น สำหรับบุตรของบุคคลดังกล่าว (บุคคลชั้นหลาน) ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้กลับไม่มีผลใช้บังคับได้ ด้วยเหตุที่บุคคลชั้นหลานมิใช่เป็นผู้เกิดจากบิดาหรือมารดาต่างด้าว ซึ่งเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวหรือเป็นการพิเศษเฉพาะราย ผลของการออกประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ จึงไม่ได้ผลสมดังเจตนารมณ์ที่ควร

2.2 การออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ซึ่งมีเจตน์เจานงที่จะมุ่งใช้บังคับกับผู้อพยพมาแต่เริ่มแรกนั้น หากได้มีผลใช้บังคับกับบุคคลดังกล่าวเท่านั้นไม่ แต่กลับมีผลครอบคลุมไปถึงบุตรของบุคคลต่างด้าวทั้งหมดไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีบิดา หรือมารดาเป็นคนสัญชาติไทย และมีสายเลือดในตัวครึ่งหนึ่งเป็นคนไทย หากมีบิดาหรือมารดาเข้าเงื่อนไขของประกาศของคณะปฏิวัติดังกล่าว ก็ได้รับผลกระทบด้วยทั้งสิ้น ในขณะที่หากพิจารณาเทียบเคียงกับบุคคลซึ่งมีบิดา หรือมารดาเป็นคนต่างด้าวที่ได้รับใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวแล้ว บุตรของบุคคลเหล่านี้ กลับได้รับสัญชาติไทยโดยการเกิดตามหลักดินแดน เพราะไม่เข้าเงื่อนไขของประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ ทั้งนี้โดยความเป็นจริงแล้ว บุตรของบุคคลเหล่านี้ จะไม่มีสายเลือดความเป็นไทยอยู่ในตัวเลยก็ตาม

2.3 จากข้อเท็จจริง ในกรณีของการพิสูจน์สัญชาติไทย บุตรซึ่งเกิดนอกราชอาณาจักรไทย จากบิดาคนสัญชาติไทยและมารดาคนต่างด้าว ซึ่งจดทะเบียนสมรสกันภายหลังจากที่บุตรเกิด ผลของการเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายในภายหลัง กลับทำให้บุตรได้รับสัญชาติไทยย้อนหลังนับแต่เกิด ทั้งนี้ตามนัยมาตรา 7 (1) แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ในขณะที่บุตรซึ่งเกิดในราชอาณาจักรไทย จากข้อเท็จจริงในลักษณะเดียวกัน และสมควรที่จะได้รับสัญชาติไทย ตามนัยมาตรา 7 ทั้ง (1) และ (3) อันเนื่องมาจากหลักสืบสายโลหิตและหลักดินแดน กลับต้องถูกถอนสัญชาติไทย เพราะในขณะที่เกิดจากมารดาคนต่างด้าวนั้น ไม่ปรากฏบิดาโดยชอบด้วยกฎหมาย และแม้ภายหลังบุตรจะปรากฏบิดาโดยชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากการจดทะเบียนสมรสระหว่างบิดามารดาในภายหลังก็ตาม ก็หาทำให้บุตรได้รับสัญชาติไทยย้อนหลังนับแต่เกิดด้วยเหตุเกิดจากบิดาคนสัญชาติไทยไม่ การถอนสัญชาติไทยดังกล่าวกลับมีผลเป็นพิเศษยิ่งกว่าการได้สัญชาติไทย ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เสียอีก ทั้งนี้ ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3120/2528

ผลจากการเกิดในและนอกราชอาณาจักรไทย จากองค์ประกอบเดียวกัน กลับก่อให้เกิดความลึกลับและไม่เป็นธรรมในการได้สัญชาติ เพราะเหตุของการออกประกาศของคณะปฏิวัติ ตัดสิทธิของการได้สัญชาติไทยนั่นเอง

จากผลกระทบดังกล่าวมาข้างต้นนั้น จึงก่อให้เกิดความพยายามที่จะเลี้ยงกฎหมายเพื่อให้บุตรได้รับสัญชาติไทย โดยเฉพาะหญิงไทยซึ่งสมรสกับคนต่างด้าว การไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อให้บุตรได้รับสิทธิในการได้สัญชาติไทยนั้น นับเป็นสาเหตุสำคัญและพบเห็นอยู่มากในการพิสูจน์สัญชาติ ด้วยเหตุผลที่ว่าเกรงบุตรจะไม่สามารถเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนในไทยได้ ช่องทางการหลักเลี้ยงและผลกระทบดังกล่าว นอกจากจะทำให้ไม่สามารถบังคับใช้ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 ได้ผลสมดังเจตนารมณ์แล้ว ยังก่อให้เกิดความลึกลับและผลประหลาดติดตามมานานัปการ

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องนี้ จึงมิใช่เป็นแต่เพียงปัญหาข้อกฎหมาย หากแต่เป็นปัญหาของคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์¹ ดังจะเห็นได้จากปณิญาสากลงว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่กำหนดไว้ดังนี้²

- "ข้อ 15. (1) บุคคลมีสิทธิในการถือสัญชาติ
(2) การถอนสัญชาติไทยโดยผลการ หรือการปฏิเสธสิทธิที่จะเปลี่ยนสัญชาติของบุคคลใดนั้น จะกระทำมิได้..."

ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ที่ถอนสัญชาติไทยของบุคคลบางจำพวก หรือไม่ให้บุคคลบางจำพวกได้รับสัญชาติไทยนั้น จึงน่าจะขึ้นอยู่กับการตอบที่ว่า การถอนสัญชาติไทยบุคคลดังกล่าว่นั้น เป็นการถอนโดยผลการซึ่งขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนหรือไม่ และความมั่นคงของชาติเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะถือได้หรือไม่ว่า มิได้มีการถอนโดยผลการ จริงอยู่แม้ปณิญาสากลงว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ จะเป็นเพียงความพยายามที่จะกำหนดมาตรฐานสิทธิมนุษยชนและมาตรการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเท่านั้น หากได้มีสภาพบังคับอย่างจริงจังแน่นอนอนในทางกฎหมายระหว่างประเทศไม่ แม้ความเข้าใจทั่วไปมีอยู่ว่า ปณิญามิใช้สนธิสัญญา หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ และไม่ก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมาย

¹ จรัญ ภักดีธนากุล, ความไม่เป็นธรรมในกฎหมายสัญชาติของไทย (เอกสารที่ยังมิได้ตีพิมพ์เผยแพร่) หน้า 7

² Universal Declaration of Human rights. Article 15

ใด ๆ แต่ปฏิกิริยาก็ก่อให้เกิดพันธะทางศีลธรรม และมโนธรรมว่าควรปฏิบัติตาม เพื่อยกระดับสิทธิมากกว่าที่จะผูกมัดประเทศที่ให้ความเห็นชอบ หรือที่เป็นสมาชิก สหประชาชาติ³

ในการสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เกี่ยวข้องกับ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ผลจากการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าว จะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนหนึ่ง มีแนวความคิดที่เห็นสมควรยกเลิก ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ เพราะสถานการณ์ในด้านความมั่นคงนั้น เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว และประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ไม่มีผลบังคับใช้ในชั้น หลาน ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามอีกจำนวนหนึ่งเห็นว่า ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับนี้เหมาะสมดีอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า สมควรปรับปรุง แก้ไข และระบุงกฎหมายให้มีผลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น และ สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้อย่างชัดเจนจากผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการ ปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบันนานกว่า จะมีความเห็นเกี่ยวกับประกาศของคณะ ปฏิวัติฉบับนี้ว่า ไม่บรรลุนิติภาวะ และ ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามนั้น จะเห็นได้ว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่ ส่วนหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติด้วย ฉะนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จึงเสนอแนวคิดในแง่ของการปรับปรุง แก้ไข และระบุงกฎหมายให้มีผลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเลือก ที่จะตอบว่า ผู้เกิดในราชอาณาจักรไทย หากบิดาหรือมารดาเป็นคนสัญชาติไทย ก็ควรได้รับสัญชาติไทย

จากการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในแนวขอบเขตของวิทยานิพนธ์ทั้งหมด แล้วนั้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางต่าง ๆ ในวิทยานิพนธ์ ดังต่อไปนี้

1. สมควรยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 โดยเห็นควรให้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ทั้งนี้ อาจกำหนดกฎหมายให้มีผลเฉพาะผู้เกิดในราชอาณาจักร โดยบิดา

³ คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ, เอกสารสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด) หน้า 149

และมารดาเป็นบุคคลต่างด้าว ซึ่งเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว หรือเป็นกรณีพิเศษเฉพาะรายเท่านั้นที่จะไม่ได้รับสัญชาติไทย

การนำหลักการของคนต่างด้าวที่จะไม่ได้รับสัญชาติไทย ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 มาใส่ไว้ในพระราชบัญญัติสัญชาติ จะทำให้กฎหมายที่ได้รับการยอมรับตามระบอบวิถีทางของประชาธิปไตยนั้นมีความชัดเจน ในขณะเดียวกันให้ครอบคลุมและป้องกันปัญหาความมั่นคงของชาติ ซึ่งอาจมีขึ้นต่อไปในภายภาคหน้า โดยให้มีผลกว้างขวางเฉพาะกับบุคคลต่างด้าวโดยแท้จริง

การแก้ไขกฎหมายส่วนนี้ จะก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยผลกระทบจะไม่ตกต้องแก่บุคคลซึ่งครั้งหนึ่งมีสายเลือดของความเป็นไทย และสมควรจะได้รับสัญชาติไทย โดยการเกิดในราชอาณาจักรไทยตามหลักดินแดน ส่วนการที่บุตรซึ่งเกิดจากมารดาคนไทยนั้น สมควรจะได้รับสัญชาติไทยโดยการเกิดตามหลักสืบสายโลหิต ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน ในกฎหมายสัญชาติของหลายประเทศที่เปลี่ยนไปให้ความสำคัญแก่สายโลหิตฝ่ายมารดาเท่าเทียมกับสายโลหิตฝ่ายบิดาหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่สมควรจะได้มีการตั้งคณะกรรมการศึกษาค้นคว้าหลักเกณฑ์ในการปรับปรุงส่วนนี้

สำหรับการถอนสัญชาติไทยของบุคคลต่างด้าว ตามนัยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 นั้น ไม่สมควรที่จะมีบัญญัติไว้อีกต่อไปเพราะความจำเป็นในเรื่องดังกล่าวบัดนี้ได้หมดไปแล้ว เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป การคงประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ไว้ก็ยิ่งแต่จะทำให้ดูเหมือนกฎหมายซึ่งออกมาวิตรอนสิทธิมนุษยชนโดยแท้ โดยเฉพาะการออกกฎหมายย้อนหลังถอนสัญชาติไทยของบุคคลดังกล่าว ส่วนบุคคลชั้นหลานของบรรดาผู้อพยพ ซึ่งไม่อยู่ในเงื่อนไขของการถอนสัญชาติไทย หรือไม่ได้รับสัญชาติไทย ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ เมื่อบุคคลดังกล่าวได้รับสัญชาติไทยไปแล้ว เขาย่อมรู้สึกว่าเป็นคนไทยอย่างไรก็ตาม ความวิตกกังวลเกี่ยวกับบุคคลกลุ่มนี้ ในเรื่องของความมั่นคงสมควรที่จะได้รับการแก้ไข ด้วยการนำหลักการผสมผสานกลมกลืนมาใช้ โดยทำให้บุคคลเหล่านี้ซึ่งไม่มีโอกาสแม้แต่จะรู้จักประเทศอื่น เนื่องจากเกิดในประเทศและอาศัยในประเทศไทยตลอดมา ได้รับรู้และเข้าใจโดยรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยอย่างแท้จริง การส่งเสริมการศึกษา การแทรกซึมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม สังคมและศาสนาของไทย จะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเหล่านี้มีความรู้สึกที่จริงจังว่า เขามีฐานะเป็นเจ้าของประเทศเช่นเดียวกับพลเมืองไทยทั่วไป และบุคคลในชั้นหลานนี้หากได้รับการผสมผสานกลมกลืนอย่างดีจนรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของชาติ นอกจากจะแก้ไขปัญหาความมั่นคงแล้ว การศึกษาของบุคคลเหล่านี้ยังจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปด้วย

2. สมควรมีการปรับปรุง แก้ไขรูปแบบ และเนื้อหาของกฎหมายว่าด้วยการพิสูจน์สัญชาติ ในพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 57 ทั้งนี้ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิสูจน์สัญชาติให้เป็นอำนาจเด็ดขาดของพนักงานเจ้าหน้าที่ที่จะดำเนินการสอบสวนการพิสูจน์สัญชาติให้แล้วเสร็จ และในกรณีกฎหมายอาจกำหนดกฎเกณฑ์ด้วยว่า เมื่อไม่พอใจคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้ยื่นคำขอพิสูจน์สัญชาติอาจยื่นคำร้องอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการชุดหนึ่งซึ่งตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ และผลของคณะกรรมการอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด

อย่างไรก็ดี หากผลของการอุทธรณ์ไม่เป็นที่พอใจของผู้ยื่นคำขอพิสูจน์สัญชาติ ก็เป็นเรื่องที่ผู้ยื่นคำขอพิสูจน์สัญชาติสามารถดำเนินการพิจารณาในทางตุลาการได้ต่อไป เพราะถือว่าผู้ยื่นคำขอพิสูจน์สัญชาติถูกโต้แย้งสิทธิ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 แล้ว และย่อมดำเนินการคดีไปในลักษณะของคดีมีข้อพิพาทได้

3. ควรปรับปรุงหน่วยงาน และพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องสัญชาติ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การได้สัญชาติไทย ดังจะเห็นได้จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่า ในส่วนของความเข้าใจนั้น ยังมีผู้ตอบแบบสอบถามอีกเป็นจำนวนมากที่ยังมีความเข้าใจในเรื่องหลักการได้สัญชาติไทยไม่ชัดเจนเพียงพอ การละเว้นการให้สัญชาติไทย หรือการให้สัญชาติไทยโดยไม่ถูกต้องแก่เด็กที่เกิดจากบิดาหรือมารดาคนต่างด้าวนั้น จึงมักปรากฏพบเห็นอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากเจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างเพียงพอ อีกทั้งประกาศของคณะกรรมการที่ 337 ก็นับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความเข้าใจในการปรับใช้ และก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา โดยเฉพาะกรณีสิทธิของเด็กที่จะได้รับสัญชาติไทยนั้นต้องสูญเสียไปโดยไม่มีเหตุอันควร

การฝึกอบรม และพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความเข้าใจกฎหมายสัญชาติอย่างชัดเจนแล้ว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การได้สัญชาติไทยเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

สัญชาติเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การพิสูจน์สัญชาติไทยจึงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เพราะหมายถึงการได้รับไปทั้งสิทธิและหน้าที่ และในขณะเดียวกัน การพิสูจน์สัญชาติจะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นได้ส่วนหนึ่งว่า กฎหมายสัญชาติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนั้น ก่อให้เกิดความถูกต้องและเป็นธรรมต่อสังคมมากน้อยเพียงใด

เมื่อใดก็ตามที่ความไม่ถูกต้อง และไม่ เป็นธรรมในสังคมปรากฏให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน ทั้งแนวทางในการแก้ไขที่เหมาะสม และพอเป็นไปได้ก็มียู่ เช่นนี้ ผู้รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายของประเทศทุกฝ่าย ย่อมจะไม่มีหนทางอื่นให้เลือกได้อีก นอกจากจะต้องริบดำเนินการแก้ไขเยียวยาความไม่ถูกต้อง และไม่ เป็นธรรมนั้นให้หมดไปโดยเร็วที่สุด⁴ ทั้งนี้ นอกเหนือจากเพื่อความ เป็นธรรมในสังคมแล้ว ยังจะนำไปสู่การพัฒนาความมั่นคงของชาติให้ถาวรอีก ส่วนหนึ่งด้วย

⁴ จรัส ภักดีชนากุล ความไม่ เป็นธรรมในกฎหมายสัญชาติของไทย,